

ВОВЕД

Предмет, цели и методологија на истражување

Во современата макроекономска теорија, при разгледувањето на постојните проблеми на економските процеси, евидентна е доминантната позиција на **развојната проблематика**, особено дејството на разновидните фактори на развојот, нивната поврзаност и меѓусебната условеност. **Развојот** е комплексна проблематика во која што се слеваат позитивните или негативните импликации на сите економски и општествени појави и процеси, а претставува најважно обележје на современото живеење. Проблемите на економскиот развој не претставуваат само обични прашања од занемарливо и краткорочно значење, туку тие се од изразено егзистенцијална важност како за националното стопанство, така и за поединечните економски субјекти.

Економскиот развој, всушност е детерминиран од голем број економски и општествени фактори, чијашто релативна важност се менува со текот на времето. Еден од нив е **акмулацијата на капиталот**, изразена преку **инвестирањето** (процес за трансформација на заштедите во капитал) чијшто основни законитости се поврзани и го објаснуваат опстанокот и развојот на националната економија.

Инвестициите во низа активности на развојните текови (поаѓајќи од интензитетот на нивното влијание врз темпото, типот и квалитетот на развојот), несомнено се еден од најважните фактори, што при секоја анализа не смее да се занемари. Тие имаат повеќекратна улога и се основа на општествено – економски развој. Нивното значење е во тоа што тие се чинители на: континуиран процес на општествено производство, зголемување на производствените капацитети, задоволување на постојано растечките потреби на општеството, подобрување на општествениот стандард, создавање материјално – технички услови, зачувување на економската и политичката самостојност, развивање на интеграциските односи со другите земји, надминување на економската заостанатост и рамноправно вклучување во меѓународната поделба на трудот итн. Тоа се влијанија на долг рок за решавање на некои клучни генерациски проблеми и зголемување на способноста за мобилизирање на производните ресурси. Токму затоа инвестициите се предмет на истражување на голем број научни истражувачи кои посебно внимание обрнуваат на

изворите на нивното финансирање и каузалната поврзаност со развојот. Општо познато е дека транзициските процеси наметнаа повеќестрани и сложени промени во економскиот и општествениот живот на националните економии од коишто посебно се издвојуваат: реформите во економијата, сопственичката трансформација, градењето пазарна економија, системската рамка и др. Исто така, сложените трансформации на економската структура предизвикаа значајни промени и во стопанскиот живот, а пред сè во сегментот на инвестициите. Така, проблемите со коишто се соочуваа стопанствата во транзиција (опаѓање на обемот на производство, невработеност, платниот дефицит, нискиот животен стандард, малите инвестиции, ниското штедење), ги предизвикаа потребите за изнаоѓање сигурни извори на финансирање на инвестициите заради нивната улога за позабрзан економски развој.

Всушност, тоа и беше резултат на постојните состојби во овој период со коишто се соочија земјите во транзиција односно проблемот од недостиг на домашна акумулација на капитал, ги принудуваше овие земји да превземат такви чекори. Решавањето на проблемот со ограничените домашни ресурси за анимирање и интензивирање на инвестициите, реструктурирање и зголемување на производството и извозот, меѓу другото, се бараше во дополнителните домашни и странски извори, а особено во привлекувањето странски инвестиции. Префрлањето на тежиштето на странските инвестиции, на некој начин се поклопуваше и беше комбинирано со процесите на глобализација, дерегулирање на финансиските пазари, користење на достигнувањата од научно – техничкиот прогрес итн. Како резултат на тоа, во последниве години приливот на странски капитал во земјите во транзиција бележи постојан пораст, така што тие земји се во потрага на надворешни извори и сè повеќе сметаат на нивната поддршка во развојните движења.

Во тие рамки, **странските инвестиции постојано го побудуваат интересот на научната мисла и стопанската практика**, бидејќи со интернационализацијата на капиталот се одвива интензивна деловна соработка меѓу стопанствата на сите земји, така што во иднина нема да биде можен нов и динамичен светски економски развој, без паралелно развивање на сите земји одделно. За разлика од поранешните маргинални посматрања на странските инвестиции како придружна појава на меѓународната трговија, во поново време тие добиваат се позначајно место во економската наука, така што сеопфатните анализи ги елиминираат евентуалните дилеми, недоверба и скептичност за развојните придонеси од нивните текови.

Странските инвестиции, како круцијален и особено витален елемент во глобалната економија отсекогаш иницирале надеж и страв истовремено, главно заради потребата од координирање на различните интереси, концепции и стратегии при донесувањето на одлуката каде да се инвестира.

Со оглед на тоа, денес на постои земја, без разлика на степенот на развиеност, којашто не остварува определен прилив на странски инвестиции. Но, особено интересно во научните истраги на оваа проблематика е прашањето околу истражувањето на ефектите од странските инвестиции.

Долгорочните ефекти од странските инвестиции за националните економии се зголемување на акумулацијата и вложувањата; создавањето претпоставки за трансформирање на договорната во отворена пазарна економија и приклучување кон светските текови; овозможување трансфер на техника и технологија, менаџмент и маркетинг техники и know how; обезбедување подобар пристап до производствените ресурси и странските пазари (извоз), зголемување на девизниот прилив; намалување на вкупните трошоци; јакнење на економската моќ на државата и др. Со нив на помош се остваруваат заедничките интереси и цели во претпријатијата и земјата во којашто се инвестира, главно преку двострано партиципирање во успехот и неуспехот (постојаната ризична поврзаност). Преку нивното влијание врз менаџментот се пренесуваат, покрај ресурсите од земја во земја, и знаењата, вештините и контролата на избраните локации (претпријатија) за инвестирање.

Оттука, современата економска теорија им посветува значаен простор токму на долгорочните ефекти од странските инвестиции. Притоа теоријата детално анализира во сложените и противречни економските проблеми, потенцирајќи ја улогата на странските инвестиции во финансирањето на структурните реформи и развојот во транзицискиот период, а темелно ги испитува и повеќето долгорочни ефекти што имаат карактеристични специфики.

Токму од императивноста на странските инвестиции за развојот на националните економии произлезе и мотивот за **П р е д м е т н а и с т р а ж у в а њ е** во оваа докторска дисертација да бидат избрани **странските инвестиции и ефектите од нивните вложувања**. Истражувањето треба да резултира со докажување на хипотезата: странските инвестиции директно овозможуваат остварување долгорочни ефекти во економијата каде што се

инвестира. Манифестирани преку приливот на дополнителна акумулација од странство; трансферот на современата техника и технологија; пристапот до странските пазари; активирањето на расположливите домашни ресурси (работна сила, суровини, енергија и сл.); поголемата вработеност; користењето современа организација во производството; порастот на продуктивноста и ефективноста во стопанисувањето; реструктурирањето на стопанството; унапредувањето на научноистражувачката работа и др., тие се јавуваат како мултипликатори на развојните тенденции.

Имајќи ја предвид нивната актуелност во економската теорија и практика, а исто така согледувајќи ги споецифичностите на македонската стопанска реалност се определивме оваа докторската дисертација да го носи насловот **“Долгорочни ефекти од странските инвестиции – со посебен осврт на Република Македонија”**. Тргувајќи, так, од логично и реално присутните општи проблеми, како **О П Ш Т А Ц Е Л** на истражувањето го поставивме истражувањето на позначајните влијанија на привлечените странски инвестиции врз досегашниот развој и да ги процениме долгорочните ефекти од очекуваните странски инвестиции, врз идниот развој на македонската економија.

Додека како **посебни цели**, со чиешто остварување се смета дека ќе се оствари **и општата цел**, ги зацртавме следниве:

- согледување на детерминираноста на тековите на странските инвестиции од повеќето микро и макро опкружувачки фактори и анализирање на нивните поединечни дејства, според интензитетот, карактерот, специфичностите;
- укажување на најзначајните долгорочни ефекти коишто можат да се очекуваат од странските инвестиции и евентуалните потешкотии што можат да ги причинат истите;
- потенцирање на потребата од создавање поволен инвестициски амбиент за привлекување странски инвестиции и предлагање погоден концепт на таков амбиент - координирана и усогласена комбинација од сите негови релевантни сегменти, што ќе создава атрактивност и сигурност и ќе гарантира успех во напорите за привлекување повеќе странски инвестиции во Република Македонија;

- идентификување на причините за малиот обем привлечени странски инвестиции во досегашниот развој и понуда на препораки за нивно надминување во иднина, со цел Република Македонија повеќе да ги заинтересира странските инвеститори;
- дефинирање предлог - политика за привлекување странски инвестиции во Република Македонија, со посебен третман на инструментите и институционалната организираност за остварување на предложената политика;
- истражување и осознавање на теоретско – методолошките аспекти на анализата и проценката на долгорочните ефекти од странските инвестиции и нивна примена во прогнозирање на идните очекувања од таквите вложувања.

Раководејќи се од поставените цели и сложеноста на проблематиката, дисертацијата е поделена на пет логично синхронизирани делови. Најнапред се дефинира проблемот и се поставува хипотетичката рамка, односно се дава објаснување на проблемот и целите на истражувањето.

Систематизацијата на дисертацијата упатува на потребата **почетните** **набљедувања** да бидат насочени кон улогата на странските инвестиции во современите развојни процеси. Притоа се нуди краток осврт на економската мисла, теоретските аспекти и погледи за улогата на странските инвестиции и нивната систематизација. Освртот на економската научна мисла особено е нужен за споредбено анализирање и оценување на влијанијата и прогнозирање на идните текови и очекувања. Оттука, посебно се потенцирани придонесите на определени пристапи во објаснувањето на суштината на овој феномен, при што поголемо внимание се посветува на одразот на странските инвестиции врз развојот.

Натаму истражувањето е насочено кон **детерминантите** на тековите на странските инвестиции, како нивни придвижувачки или ограничувачки сили, при што определено место им се дава на анализите на *економските детерминанти* и *детерминантите што произлегуваат од мекроекономското окружување*. Детерминантите, всушност, ги креираат специфичните интереси на инвеститорот и земјата во којашто се инвестира. Релативно големиот број индикатори, како и нивните повеќестрани позитивни или негативни дејствија врз инвестициското одлучување за вложување во странство претставуваат посебен феномен од вонредно

теоретско и практично значење. Покрај тоа, во овој дел се анализира зависноста од мотивите на странските инвеститори за прифаќање различни облици и нивно реализирање, зашто секој од посебните манифестирани облици придонесува да се остварат некои специфични интереси (на вложувачите или корисниците).

Во третата глава се анализирани **релевантните услови** во земјата - домаќин што претставуваат битен чинител за разликите во приливот на странските инвестиции во поодделни земји. Во рамките на постојните услови посебно внимание е посветено на: расположливите домашни потенцијали, што се основна претпоставка за динамиката и темпото на развојот (со сите релевантни развојни фактори); правното регулирање на приливот на странски капитал, како извор на странските инвестиции; погодностите, стимулациите, поттикнувачки мерки и функционирањето на пазарите на капитал, како неизбежни компоненти на инвестициската клима за привлекување странски инвестиции.

Во четвртиот дел акцентот е ставен на истражувањата на теоретско – методолошките аспекти на **долгорочните ефекти** од странските инвестиции. Ова, впрочем, е едно од најексплоатираните прашања кога како предмет на анализата се јавуваат странските инвестиции. Во контекст на овие истражувања се разгледуваат анализите и оценката на ризикот кај странските вложувања, а притоа се потенцира мерсја на ризикот и можностите за негово ублажување, и тоа како составни делови на инвестициското проектирање. Долгорочните ефекти се анализираат одделно (од финансиски и развоен аспект), додека при анализите посебен осврт се прави и на можните негативни последици врз економскиот развој на земјата во којашто тие се класираат.

Петтата глава ги истражува некои од позначајните **долгорочните ефекти од странските инвестиции во Република Македонија**. Во овој дел поконкретно се анализираат основните услови за стопанисувањето во Република Македонија, карактеристиките на законската регулатива и политиката за нивно привлекување. Врз основа на сеопфатните анализи се оценува остварениот обем од одделните облици на странските инвестиции и нивните долгорочни ефекти. Имајќи ги предвид сите извршени анализи и оценки, на крајот се предлага можен модел на политика за привлекување странски инвестиции во Република Македонија. Примената на овој модел би требало да резултира во очекувања поврзани со долгорочните ефекти од странските инвестиции.

Во истражувањата на странските инвестиции и нивните влијанија врз економските ефекти, главно, се применувани повеќе познати и користени научни истражувачки методи (индукција, дедукција, метод на анализа и синтеза, современи методи за квантификација на ризикот при инвестициските вложувања, како и методи за оценка на ефикасноста, проекција на ефектите од странските инвестиции и нивен варијантен избор). Примената на споменатите истражувачки методи овозможи теоретски и практично да се расчленат факторите што ја детерминираат истражуваната појава, да се откријат нивните меѓусебни односи и да се извлечат конкретни заклучоци. Можноста за издвојување на битните сегменти од причинско – последичните односи придонесе подобро да се согледаат поодделните карактеристики на странските инвестиции.

Примената на методите на индукција и дедукција при истражувањето на проблематиката овозможи да се донесат некои општи и поединечни сознанија за карактеристиките на оваа појава.

Со примена на квантитативните и статистичките методи, пак, се извлекоа некои споредбени показатели што помогнаа за предвидувањето на трендот на ефектите од странските инвестиции во Република Македонија.

Комбинирањето на применетите методи овозможи да се согледаат и систематизираат теоретско - мисловните и практичните сознанија за креирање на заклучните согледувања, како научен придонес од истражувањето.

Логично, на крајот од дисертацијата, се презентирани заклучните согледувања, и тоа како поединечни или глобални резултати од истражувањето.